

A FILMEKBE VALÓ BEVONÓDÁS, AZ EMLÉKEZET ÉS A PREFERENCIAÍTÉLETEK A MÉDIUM

Peszeki Nikolett¹, Dr. Papp-Zipernovszky Orsolya²

¹ELTE PPK Pszichológia nikolett.peszeki@gmail.com

²SZTE BTK Pszichológiai Intézet

Jelen kutatásban arra a kérdésre keressük a választ, hogy napjaink megváltozott, a felgyorsult élethez alkalmazkodó filmnézési szokásai mennyiben befolyásolják a befogadás kognitív és érzelmi összetevőit. Vizsgáljuk a filmnézés körülményeinek (nyugodt, zavartalan környezet versus zavart környezet), a filmi narratívumba való bevonódásnak (NES, Buselle & Bilandzic, 2009), az emlékezetnek és a tetszésítéletnek az összefüggéseit, 45 egyetemista hallgató válaszaiban. Az eredmények szerint a kísérleti helyzetben a zavarás nem volt hatással a narratív bevonódásra és az emlékezeti előhívásra, és a szubjektív megítélésre is csak tendenciaszinten. A narratív bevonódás és a szubjektív filmélmény között viszont erős összefüggés volt tapasztalható.

Kulcsszavak: Narratív bevonódás, filmnézés, médiafogyasztás, zavart ingerfeldolgozás

Köszönetnyilvánítás: Ezúton szeretnénk köszönetet mondani mindazoknak, akik segítettek abban, hogy ez a munka létrejöhessen, illetve azoknak, akik véleményükkel és javaslataikkal támogatták.

Az ember sajátos szüksége a történetekben való gondolkodás és kommunikáció, a társas folyamatok történetként való feldolgozása, a bejövő információk történetként való kódolása (Woodside, Sood, & Miller, 2008; Schank & Abelson, 1995). Ezt segítik elő a mindennapjainkban jelen levő történetek (pl. mesék, életesemények), melyek születésüinktől kezdve körülvesznek minket, és hatnak ránk (Balogh, Bedekovics, Imre, Peszeki, & Scharle, 2014). A történetalapú információk könnyebben megérthetőek, és feldolgozásuk után is könnyebben hozzáférhetőek, felidézhetőek, mint a nem narratív típusúak (Adaval & Wyer, 1998). Az érzelmekre, világnézetre és az önészlelésre gyakorolt hatásuk irodalmi művek esetében széles körben kutatott (Gerrig, 1993; Djikic, Oatley, Zoeterman & Peterson, 2009a; Djikic, Oatley, Zoeterman & Peterson, 2009b; Kuiken, Sikora & Miall, 2004), sőt napjainkra már a média, a reklámpszichológia, a termékeiket értékesítő vállalatok is felfigyeltek (pl. Lien & Chen, 2013), és számos reklámban tudatosan felhasználják a történetformájú közléseknek az attitűdök kialakításában, formálásában játszott szerepét (Green & Brock, 2000; Balogh et al., 2014). A pszichológiai hatás kulcsa minden esetben a történetekbe való bevonódás, vagy abszorpció, mely a művészetpszichológiában összetett – kognitív és affektív folyamatokat egyesítő – ernyőfogalom (Kuiken et al., 2004; Papp-Zipernovszky, 2012).¹ Adaptív pszichológiai funkciói mellett a történeteknek szórakoztató hatása is van. Így mesék, könyvek, filmek, sorozatok színesítik szabadidőnket. A filmtörténet kezdete óta rengeteget változtak a filmnézési trendek, szokások, stílusok, médiafogyasztási tendenciák és a zavartalan, kényelmes élmény biztosításáért felelős eszközök, filmnézési platformok is (Bordwell, Thompson, & Ashton, 1997). Ez részben a megnövekedett és felgyorsult információáramlás és a mostani kommunikációs korszak újabb és újabb vívmányainak köszönhető (Rosengren, 2008), részben pedig az ember ezekhez való gyors adaptációjának (pl. McLuhan, 1994). A hagyományos filmközvetítő eszközöket, mint amilyen a mozi és a televízió felváltják újabb, kényelmet és hordozhatóságot nyújtó csatornák, mint például a számítógép, laptop, táblagép, okostelefon, vagy ezek kombinációi (Digital TV Research, 2013). A filmnézés átalakul egy otthon is elérhető szórakozássá, kikapcsolást elősegítő vagy unaloműző tevékenységgé (Nagy Filmnézési Felmérés, 2013). Bár ezek a technikai változások valóban sok szempontból emelik a komfortérzetet, alkalmazkodva digitalizálódó mindennapjainkhoz, elképzelhető, hogy hátrányt is hordoznak magukban. Az elektronikus olvasás tekintetében például egy oldalnál hosszabb, lineáris szövegeknél jelentős eltéréseket találtak az olvasottak megértésében, az események időrendi rekonstrukciójában (pl., Mangen et al., 2013; Wästlund et al., 2007), valamint tablet alkalmazásakor a szövegbe való narratív bevonódásban (Mangen & Kuiken, 2015).

Jelen kutatás elfogadja a művészetpszichológiai kutatásoknak a narratívumok befogadása (filmnézés, regényolvasás) és érzelmekre (pl. tetszés),

¹ A narratívumokról meglevő kurrens empirikus tudás nem tesz különbséget a megértés és a hatás leírásakor irodalmi és filmes műalkotás között, hiszen a történetmondás és az elbeszélés szerkezetének logikája a humán gondolkodás alapvető jellegzetességeit artikulálja (Kovács, 2002), egy közös esemény-megértési mechanizmus létezése felé mutat (Zwaan és Radvansky, 1998).

emlékezetre, önészlelésre gyakorolt hatása közti kapcsolatot, valamint a bevonódás szerepét a folyamatban. Célja, hogy a megváltozott filmnézési szokások, körülmények hatásairól pontosabb képet kapjunk a befogadás meghatározott kognitív és érzelmi összetevőinek tekintetében. A digitalizáció olvasásra gyakorolt hatásáról is az elmúlt évekből állnak csak rendelkezésre empirikus eredmények; a filmek esetében egyáltalán nincs tudomásunk olyan vizsgálatokról, melyek a befogadás körülményeit manipulálják kísérletileg. A vizsgálatban kérdőíves és kísérleti kutatási paradigmát is felhasználó, kevert módszert alkalmaztunk. Ennek megfelelően a szakirodalmi áttekintésben a narratív bevonódás fogalomkörére (Busselle & Bilandzic, 2009) és kérdőíves mérési lehetőségeire, a zavart ingerfeldolgozás jelenségére (Fernandes & Moscovitch, 2000; 2003), valamint a személyes ítéleteket befolyásoló környezeti hatásokra (Fiske, 2006) is kitérünk.

A NARRATÍV BEVONÓDÁS

A bevonódás az adott műben való elmerülést jelenti (Gerrig, 1994), mely elbeszélések esetén az összes mentális struktúrának az adott történet eseményeire való fókuszálása (Busselle & Bilandzic, 2009). A narratív bevonódás több mint az információ befogadása, a figyelem fókuszálása, mivel az adott személy teljesen beleéli magát a történetbe, aktívan átéli az adott kontextust, és eközben jól érzi magát (Wang, 2006). A narratív bevonódás során olyannyira magunkénak érezzük a történetet, hogy annak minden fordulata magával ragad bennünket, a veszélyes helyzeteket, bizonytalanságot magunk is fenyegetőnek éljük meg, a szomorú elemeken pedig elérzékenyülünk. A történettel eggyé válunk, annak hatása alatt állunk, és a realitáshoz is korlátozottan férünk hozzá az adott időszakban (Lien & Chen, 2013). Nagy egyéni különbségek figyelhetők meg a narratív bevonódás mértékében és gyakoriságában, ám az emberek nagy része átéli a különböző művek kapcsán (Wang & Calder, 2006).

Busselle és Bilandzic (2009) szerint a narratív bevonódás négy összetevőből áll, melyek a jelenséget mérő kérdőív faktorait is adják: a Narratív Megértés faktor jelenti a narratív realizmust, valóságosítást és a kognitív perspektíva-felvétel képességét; a Figyelmi Fókusz faktor a fókusz irányát, a koncentrátságot tárja fel, illetve a figyelemelterelődés mértékét; az Érzelmi Bevonódás faktor a szereplőkkel való együttérzésre, az értük való aggodásra utal. A negyedik faktor a Narratív Jelenlét, mely a valóságos világtól való távolságot, a képzeleti jelenségbe való belemerülést méri (Busselle & Bilandzic, 2009).

A kutatások szerint a bevonódás mértékét több tényező befolyásolja (Green & Brock, 2002). A bevonódás képi modellje (transportation imagery model, TIM) az abszorpcióra való vonásszintű hajlamot (Simor, Köteles, & Bódizs, 2011), illetve a képi feldolgozás képességét tartja döntőnek. Utóbbi azt jelenti, hogy mennyire képes a személy akár fizikai ingerek nélkül visszaidézni, visszajátszani az adott műalkotás-részletet, vizualizálni azt, mentálisan megjeleníteni. Ha valaki hajlamos ezekre a jelenségekre, akkor nagy valószínűséggel könnyebben is merül el a műben, jobban bevonódik, megtapasztalja a mű – jelen esetben a film – saját,

belső világát (Green & Brock, 2002). A képi feldolgozás képessége feltételezhetően a figyelmi komponenssel áll összefüggésben. Bilandzic és Busselle (2008) szerint a bevonódást bármiféle külső és belső jelenség befolyásolhatja vagy veszélyeztetheti. Ilyenek lehetnek egyes mentális folyamatok, amelyek bizonyos mértékű kognitív és érzelmi erőforrásokat igényelnek, de külső tényezők is, mint például a figyelem elterelése. Ennek oka, hogy a történetbefogadás közben működő kognitív folyamatok, melyek az ingerek strukturálását, sémába illesztését, értelmezését végzik, a narratíva kibontakozásával és időbeli előrehaladásával folyamatosan frissítik a történet mentális reprezentációját (Zwann, Langston, & Graesser, 1995), így megzavarásuk befolyásolhatja a megértést és a bevonódást.

AZ ELŐHÍVÁS – EMLÉKEZETI FOLYAMAT

A három emlékezeti folyamat közül (kódolás, tárolás, előhívás) az előhívás típusai a felismerés és a felidézés. Utóbbi esetben a közvetlen ingerek megjelenése vagy jelenléte nélküli tudattartalom (célemlék, célemléknyom) visszanyerése történik (Neisser, 1967). Egy olyan instrukció, mint az „Írja le a látott filmet olyan részletesen, ahogy csak tudja!”-mondat hívóingere lehet az előhívásnak, mivel leszűkíti, specifikálja a keresett célemlék eléréséhez szükséges raktározott tartalmakat. Az előhívás során az egyes emlékek asszociálják egymást, egy film elmesélése során például akár kronologikus, vagy a logika szabályainak megfelelő tényezők mentén, az aktivációs szint nagyságától függően. „A terjedő aktiváció olyan, mint egy „energiafolyam”, amely összeköti az egyes emléknymokat.” (Baddeley, Eysenck, & Anderson, 2010, 255. o).

Az előhívás jelenségét számos tényező befolyásolhatja. Így például hatékonyságát csökkenti, ha nem fordítunk figyelmet a hívóingerekre, nem olvassuk el a feladat instrukcióját. Fernandes és Moscovitch (2000, 2003) kutatásai alapján tudjuk, hogy az előhívás legegyszerűbb akadályozása egy másik feladat párhuzamos bevezetése akár az előhívás során, de főleg a kódoláskor, különösen, ha az más információkra való odafigyelést igényel. Ezt számos kísérlet bizonyítja, mind abban az esetben, ha a másodlagos feladat hasonló az első feladathoz (Fernandes & Moscovitch, 2000; 2003), mind pedig akkor, ha a másodlagos feladat teljesen eltér az elsődlegestől (Craik, Govoni, Naveh-Benjamin, & Anderson, 1996). A felidézés során bekövetkező zavarás kevésbé rontja az előhívást, mint a kódolás alatti, mely arra utal, hogy a kódolás alapvetően több figyelmet igényel a felidézésnél (pl. Baddeley, Lewis, Eldridge, & Thompson, 1984; Craik et al., 1996).

Kutatásunkban a filmnézés eltérő kódolási kontextusainak hatását vizsgáltuk a bevonódásra, a tetszésre és az emlékezeti előhívásra, így nem térünk ki az előhívást befolyásoló általános (pl. a bartletti séma fogalma, Bartlett, 1932) és specifikus tudás, illetve más egyéni eltérések szerepére. A személyek egy mai magyar környezetben játszódó lineáris kronológiájú játékfilmet néztek meg, melyet egy korábbi kutatásban már alkalmaztunk (Tóth, 2014). Mivel ebben nem

merült fel a megértést nehezítő, tudásbeli tényező, alkalmasnak tartottuk a filmet arra, hogy az eltérő kódolási kontextusok hatását vizsgáljuk vele.

PREFERENCIAÍTÉLETEK

A szubjektív preferenciaítéletet és annak hatását az emlékezetre Eich, Macaulay és Ryan (1994) hangulatfüggő emlékezet jelenségével és Blaney (1986) hangulatkongruens emlékezet jelenségével lehet összefüggésbe hozni. Előbbi elmélet szerint a kódolás és felidézés hangulati állapotának párhuzama befolyással van az emlékezeti teljesítményre (Eich et al., 1994). Így például ha a kódolás és felidézés is jó, vagy éppen rossz hangulatban telik, több emléket tudunk felidézni, mintha a két állapot nem lenne kongruens. Blaney (1986) elmélete szerint pedig a kódolás idején fennálló hangulat meghatározza a felidézett elemek minőségét, így a jobb hangulat a pozitív emlékek könnyebb felidézésével jár, és fordítva. Hasonló lehet a helyzet a preferencia-ítéletekkel: a nyugodtabb, alkalmasabb, komfortosabb kondíciók közötti, ezáltal jobb hangulatú kódolás jobb ítéletekhez vezethet, mivel Blaney (1986) elméletét követve a pozitívabb élmények ebben a hangulatban hozzáférhetőbbek, a pozitívabb szubjektív megítélés pedig növeli az előhívás hatékonyságát.

A preferenciaítéletek és a bevonódás közötti összefüggésnek alapot adhat Fulmer, D'Mello, Strain és Graesser (2015) munkája, melyben a diákok preferenciaalapú szövegválasztásait moderáló tényezőnek találták a szöveg bonyolultsága és a bevonódás, illetve a tanulás között. Eredményeik szerint a kedvelt szöveg olvasása mindenképpen bevonódáshoz vezetett a szöveg bonyolultságától függetlenül, míg a preferencián kívül eső szövegek csak akkor vezettek bevonódáshoz, ha azok bonyolultabbak voltak. Egy másik kutatás szerint egy történet olvasása közben a „helyesség” érzése a történettel való azonosulás, bevonódás előidézője, előfeszítője lehet, illetve ebben az esetben az implicit benyomások is jobban hatnak az adott személyre (Vaughn, Hesse, Petkova, & Trudeau, 2009). Végül, Busselle és Bilandzic (2009) kutatásából tudjuk, hogy a nagyobb bevonódás nagyobb élvezettel jár, ám az összefüggés iránya nem tisztázott, így az is elképzelhető, hogy a pozitív érzések vezetnek a nagyobb bevonódáshoz.

A KUTATÁS CÉLJA

A kutatás célja, hogy a narratív bevonódás jelenségét (Busselle & Bilandzic, 2009) több kísérleti elrendezésben is megvizsgáljuk aszerint, hogy a vizsgálati személy milyen körülmények között néz meg egy rövidfilmet. A nyugodt, zavartalan körülmény mellett egy zsúfolt, zavaró kísérleti elrendezést is alkalmazunk, valamint expliciten is zavarjuk a résztvevőket egy harmadik kondícióban Bilandzic és Busselle (2008) nyomán azt feltételezve, hogy utóbbi két alkalommal kevésbé tudnak bevonódni a történetbe. Az első kondíció ideális filmnézési

kontextus: a vizsgálati személyek otthonról, sötétített szobában, kényelmesen nézték végig az anyagot ('A' kondíció). A második helyzetben a résztvevők egy intézeti folyosón vettek részt a vizsgálatban; körülöttük állandóan beszélgetések, mozgolódás, emberek sokasága ('B' kondíció). A harmadik filmnézési helyzet az elsőhöz hasonlóan otthon zajlott, ám a vizsgálati személynek a filmnézés alatt folyamatosan kérdésekre kellett válaszolnia ('C' kondíció).

A bevonódáson kívül Fernandes és Moscovitch, (2000; 2003)) kísérleteire alapozva vizsgáljuk az emlékezeti előhívás jelenségét azt feltételezve, hogy a zavart ingerfeldolgozás kevésbé hatékony felidézéshoz vezet. A narratív bevonódás és a figyelmi-emlékezeti funkciók összefüggését feltételezzük Green és Brock (2002) gondolataira alapozva, miszerint többek közt a képi feldolgozás képessége, mely a visszaidézést és visszajátszást, valamint hasonló kognitív folyamatokat jelenti, kritikus a bevonódásra nézve.

Továbbá vizsgáljuk a felsorolt jelenségeken kívül a személyek filmhez való szubjektív viszonyulását, azt, hogy mennyire tetszett nekik a film, mennyire tartják jónak és mennyire ajánlanák azt másoknak. A nagyobb mértékű bevonódás nagyobb élvezettel jár (Busselle & Bilandzic, 2009), valamint az arousal szint növekedésével (Nabi, Shitt, Halford, & Flinnerty, 2006), így nagyobb hatás kiváltására képes, jobban megéri a befogadót. A szubjektív tetszésítélet és a bevonódás között már korábbi vizsgálatok is pozitív összefüggést találtak (Fulmer et al., 2015; Vaughn et al., 2009). Azt feltételezzük, hogy aki kevésbé tud bevonódni akár a vizsgálati helyzetek különbözősége, zavart feltételekből adódó kényelmetlenségek miatt (Fiske, 2006), illetve aki a zavart ingerfeldolgozás miatt kevésbé tudja felidézni a látottakat, az kisebb mértékben tud pozitív tetszést megfogalmazni, mivel az ő globális filmélménye sérült, vagy hiányos lehet az adott helyzetben, esetleg kevésbé élvezzi magát a helyzetet (Eich et al., 1994; Blaney, 1986).

Hipotéziseink szerint a filmnézéshez köthető narratív bevonódás mértéke különbözik az egyes kísérleti kondíciókban (1), a bevonódás a legnagyobb mértékű a nyugodt helyzetben a zavart ingerfeldolgozást előidéző kondíciókhoz képest (1.1). A két zavart helyzet között nem feltételezünk szignifikáns különbséget, mivel körülbelül azonos kognitív és érzelmi kapacitást érintő zavarás jellemző a kondíciókban, melyek hasonlóképpen akadályozhatják a narratív bevonódást (1.2).

Második hipotézisünk, hogy a különböző kondíciókban történő filmnézés az emlékezeti folyamatokra is befolyással van (2), a nyugodt kondícióban lesz legjobb eredményű a visszaidézés (2.1). A zavart helyzetekben ennél a jelenségnél sem feltételezünk különbséget, mivel mindkét kódolási folyamat azonos szakaszán (végig) zavart a kísérleti helyzet, és a zavarás mindkét esetben különbözik az eredeti filmnézési feladattól (első esetben a háttérből jövő zavaró ingerek okozhatnak figyelemelterelést, a második esetben pedig a különböző, általános kérdésekre való válaszadás kötelessége) (2.2).

A harmadik feltételezésünk a filmről alkotott szubjektív preferenciaítélet kondícióként való különbözősége (3), ahol a nyugodt helyzetben történő

filmnézés esetében a legjobb a vizsgálati személyek értékelése (3.1), a két zavart kondícióban pedig nincs különbség (3.2).

Végül a szubjektív tetszésítélet, a narratív bevonódás, illetve az előhívási folyamatok hatékonysága közötti kapcsolatot feltételezzük (4): a narratív bevonódás nagyobb mértékével járó pozitívabb személyes véleményt (4.1), a narratív bevonódás nagyobb mértékével járó nagyobb emlékezeti hatékonyságot (4.2), valamint az emlékezeti hatékonyság nagyobb mértékével járó pozitívabb tetszést (4.3). A függő változók közötti korrelációk esetében oksági kapcsolatot nem tudunk felállítani, ám megvizsgáljuk, hogy a narratív bevonódás, az emlékezeti hatékonyság és a tetszésítélet mutat-e bármiféle közös együttjárási mintázatot.

Feltételezéseink nem tesznek különbséget a zavarás két típusa között, célunk a második és harmadik vizsgálati kondíció felállításával két eltérő, a mai befogadást jellemző környezet modellezése volt.

MÓDSZEREK

RÉSZTVEVŐK

A kutatásban 45 személy vett részt. A tesztfelvétel az egyetemista populációt célozta meg, minden vizsgálati személy egyetemre jár, és 18 éven felüli (átlagéletkor 21,53 év; $SD = 1,31$; a legfiatalabb kitöltő 19, a legidősebb 26 éves). A résztvevők közül 27 nő és 18 férfi.

A vizsgálati személyeket három csoportba osztottuk, ami főképp elérhetőségük függvényében alakult, hiszen a távolabbi városokban tanulók könnyebben tudtak részt venni az online tesztet tartalmazó vizsgálati kondícióban. A három csoport nembeli és életkorbeli eloszlása az első táblázatban látható, ahol 'A' kondíció jelöli a nyugodt körülmények közötti filmnézést, 'B' kondíció a zavart körülmények közöttit, 'C' kondíció pedig az aktív zavarásos kondíciót, ahol a filmnézés csak háttérselekményként jelenik meg (ld. 1. táblázat). Lakóhely alapján a minta nagyrészt fővárosi, nagyvárosi, városi résztvevőkből áll (a 45 főből 42 ezekbe a kategóriákba sorolta magát).

	A kitöltők átlagéletkora	Legfiatalabb kitöltő életkora	Legidősebb kitöltő életkora	Nők száma	Férfiak száma
A kondíció	$M = 21,2$ év ($SD = 1,66$ $N = 15$)	19	26	8 (53%)	7 (47%)
B kondíció	$M = 21,67$ év ($SD = 0,98$ $N = 15$)	20	23	8 (53%)	7 (47%)
C kondíció	$M = 21,73$ ($SD = 1,22$ $N = 15$)	19	24	11 (73%)	4 (27%)

1. táblázat – A résztvevők életkori jellemzői és nemi eloszlása a három kondíció függvényében

A résztvevők toborzása kényelmi mintavétellel történt, saját szervezés által, ismeretségi alapon, illetve online közösségi oldalon (Facebook). A kutatásban való részvételért fizetségben egy kitöltő sem részesült, a részvétel önkéntes volt, illetve a 'C' kondíció esetében teljes anonimitást, míg az 'A' és 'B' kondíció esetén bizalmas adatkezelést tudtunk biztosítani.

VIZSGÁLATI ESZKÖZÖK

Vizsgálatunkban kísérleti és kérdőíves módszert alkalmaztunk. A vizsgálat első felében a Zomboráczy Virág által rendezett *Valami kék* című rövidfilm megtekintésére került sor (Zomboráczy, 2011). A 15 perces, 2011-es, magyar nyelvű film egy lezárt, koherens történetet mesél el egy vidéki lakodalom kontextusában. A menyasszony, az ő családja, egyik rég nem látott barátnője, a vőlegény és pár közeli barát átlagosnak tűnő ünneplését kísérhetjük végig, ám a történet kibontakozása során felszínre kerülnek rejtett konfliktusok, mind személyen belüli, mind személyközi szinten. A menyasszony barátnője a nagyvárosi élet megtestesítésével szöges ellentéte a házasodni készülő fiataloknak, kiknek élete a „boldogító” igen kimondásával visszavonhatatlanul predesztinálódik. A két lány közötti ki nem mondott ellentét a film erőszakos szálának kibontakozásával döbbenetes döntésekhez, az alapvető segítségnyújtás elmulasztásához vezet, így a nézőben keltett feszültség fennmarad (Zomboráczy, 2011).

A film felhasználásához a rendező, Zomboráczy Virág egy korábbi kutatás kapcsán hozzájárult (ld. Tóth, 2014). A mű több internetes portálon elérhető, így a vizsgálati személyek online tudták megtekinteni a filmet, megszakítások nélkül, egész terjedelmében. A filmnézés után a kutatásban résztvevőknek demográfiai alapadataikat kellett megadniuk, mely magába foglalta a nemre, életkorra, illetve lakóhelyre vonatkozó kérdések megválaszolását, valamint a filmnézési szokásaikról való információk megosztását. Itt meg kellett válaszolniuk, hogy milyen gyakran néznek filmet, milyen eszközön teszik ezt, illetve milyen filmeket preferálnak (Oliver & Hartmann, 2014) (A kutatásban használt tesztbatteria a kapcsolattartó szerzőtől elkérhető, a Narratív Bevonódás Skála végleges formája pedig a 2. szerzőtől).

Ezt követték a filmmel kapcsolatos kérdések; itt kifejezetten fontos volt, hogy a vizsgálati személy látta-e már a filmet korábban. Ezután következett a 12 tételes Narratív Bevonódás Skála (Narrative Engagement Scale) (Busselle & Bilandzic, 2009), melynek megbízható, magyar, validálás alatti változatát használtam (Bálint, Fazekas, Fecskó-Pirisi, Papp-Zipernovszky ld. Fazekas, 2014). A kérdőív Busselle és Bilandzic (2009) modellje alapján négy fő faktort tartalmaz; a narratív megértés (narratív realizmus, kognitív perspektíva felvétel), figyelmi fókusz (fókusz, figyelemelterelés), érzelmi bevonódás (empátia, szimpátia), illetve narratív jelenlét faktorokat. A faktorok mindegyikéhez 3-3 item tartozik. Az általunk használt változat kiegészült a 8., 11. és 15. itemekkel, melyek az Élvezet faktorát mérik, hasonlóan az eddigi legnagyobb magyar mintájú felvételhez (Fazekas, 2014). A válaszadóknak az állítások alapján egy hétfokú Likert-skálán

kellett jelölniük, hogy azt mennyire érzik magukra jellemzőnek; a 15 tételes skála maximum értéke 105 pont. A skálát kimondottan a szituatív bevonódás mérésére fejlesztették ki, filmek összehasonlítására tudomásunk szerint a nemzetközi szakirodalomban eddig nem használták.

A kérdőív kitöltése után a vizsgálati személyeknek fel kellett idézniük a filmet, és azt minél pontosabban, aprólékosabban leírni saját szavaikkal. Ezt az offline felidézést aszerint elemeztük, hogy tartalmazza-e a film egyes részleteit. A film cselekményét korábban *eseményekre* bontottuk (68 szekvencia, lsd. Melléklet); egy esemény adott szereplőknek adott térben és időben végrehajtott cselekedeteit tartalmazta (lsd. Kovács, 2008). A személyek felidézéseiben minden egyes filmesemény említése 1 pontot ért, a film cselekménye szempontjából releváns információk keverése, hibás leírása (például főszereplők keverése, fő cselekménysorrend keverése) mínusz pontot ért.

Ezt követően szubjektív tetszésítéletüket 7 fokú skálán (1 – egyáltalán nem, 7 – teljes mértékben) pontozhatták három kérdés esetében („Mennyire tetszett Önnek ez a film?”, „Mennyire találja jónak ezt a filmet?”, illetve a „Mennyire ajánlaná a filmet másoknak?”). A három kérdésre azért volt szükség, hogy minél összetettebb módon meg lehessen vizsgálni a résztvevők véleményét, törekedve a személyes megítélésre, egyfajta objektívebb állásfoglalásra, és egy kissé eltávolított módon való jellemzésre is.

Hipotéziseinkben a különböző kísérleti helyzetek hatására voltunk kíváncsiak, így nem közöljük külön a felhasznált mérőeszközök mintákon kapott értékeit az eddigi kutatásokkal összehasonlítva. Ezt az is indokolja, hogy ugyan a művészetpszichológiai kutatásokban gyakran alkalmazott kérdéseket használtunk, de ezek magyar mintán nem sztenderdizált mérőeszközök.

A VIZSGÁLAT LEÍRÁSA

A kísérletben kontrollcsoportos elrendezést alkalmaztunk. A vizsgálati személyek részben a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Pszichológiai Intézetében vettek részt a kutatásban ('A' és 'B' kondíció), részben pedig otthonról, nyugodt körülmények között töltötték ki a kérdőívet ('C' kondíció). A tesztfelvétel 2015 márciusában, áprilisában és májusában zajlott.

Az 'A' kondícióban a vizsgálati személyek teljesen nyugodt, zavartalan körülmények között nézhették végig a filmet, melyhez sötétet és csendet biztosítottunk, ezzel próbálva a „mozi-élményt” maximalizálni. A 'B' kondícióban a kutatás résztvevőinek a Pszichológiai Intézet folyosóján kellett megtekinteniük a filmet, általában zsúfolt, hangos körülmények között, beszélgetéseknek, nevetésnek, telefonálásnak, kiabálásnak kitéve. Ebben a kondícióban kifejezetten felhívtuk a vizsgálati személyek figyelmét arra, hogy a film hangerejét úgy állítsák be, hogy ha esetleg szólnánk hozzájuk, azt meghallják, így megakadályozva a zavaró tényezők kiiktatását. A 'C' kondíció résztvevőinek szintén adottak voltak az 'A' kondícióban is biztosított nyugodt körülmények, ám a filmnézés során ők külön feladatot kaptak: feltett kérdésekre kellett válaszolniuk az egyik online közösségi oldal chat funkcióján keresztül (Facebook

messenger). A résztvevőknek olyan kérdéseket tettünk fel, mint például „Melyik a kedvenc filmed?“, „Mennyire vagy fáradt?“, „Mit reggeliztél ma?“, vagy „Sírtál-e valaha filmen?“. Átlagosan percenként egy kérdést kaptak, így szinte az egész filmnézési folyamat a beszélgetéssel párhuzamosan zajlott. A vizsgálati személyek minden kondícióban laptopon, fülhallgatóval nézték a filmet. Minden esetben kértük a résztvevőket a teljes koncentráltságra, a megszakítás nélküli vizsgálati részvételre, illetve az őszinte válaszára. A teljes vizsgálat minden csoport esetében körülbelül 30-40 percet vett igénybe.

A kondíciók kialakítását alapvetően Fernandes és Moscovitch, (2000; 2003) zavart ingerfeldolgozás elméletére alapoztuk. A két zavart helyzet közötti különbséget két olyan élethelyzetre alapoztuk, ahol a filmélményt átélő személy két különféle módon akadályoztatott: aktívan részt kell vennie egy párhuzamos feladatban ('C' kondíció), vagy maga a befogadási környezet zajos ('B' kondíció). Ezzel olyan, való életben is előforduló szituációkat próbáltunk kutatási kontextusba átültetni, melyek a megváltozott filmközvetítés által jöhettek létre, és egyre népszerűbbek. A 'B' kondícióhoz hasonló helyzet lehet például, ha a személy tömegközlekedési eszközön, mondjuk egy zsúfolt vonaton néz egy filmet. A 'C' kondícióhoz hasonló helyzet pedig, ha például valaki filmezés közben chatel a telefonján. A két zavart kondíció közötti fontos különbség, hogy csakúgy, mint a fent említett valós szituációkban, a kísérleti helyzetben is egy aktív ('C' kondíció) és egy passzív ('B' kondíció) dimenziót hoztunk létre ezzel a kialakítással.

A vizsgálat során a kérdőív kitöltése és a felidézés ugyanabban a környezeti kontextusban történt, mint a filmnézés, ami az előhívási szakasz kontrollálását limitálja ugyan, ám a kutatás a kódolási rész hatásait vizsgálja, nem pedig az előhívását. Ez a kontextus 'A' és 'C' kondícióban az otthoni környezetet jelentette, míg a 'B' kondícióban az intézeti folyosót.

A vizsgálat megkezdése előtt az 'A' és 'B' vizsgálati csoport tagjait személyesen tájékoztattuk a kutatás jellegéről, illetve a feladatokról és az ahhoz szükséges kérdőív kitöltéséről. A 'C' kondíció tagjai a teszt elektronikus felületén kapták meg a szükséges tájékoztatást. A vizsgálat az etikai szabályok figyelembe vételével, annak megfelelően zajlott. Mindegyik csoport esetében felkínáltuk az utólagos tájékoztatás opcióját, illetve az első szerző elérhetőségének feltüntetésével biztosítottuk a további kérdések megfogalmazásának lehetőségét. A kísérletben való részvételt a vizsgálati személyek bármikor, következmények nélkül abbahagyhatták, vagy megtagadhatták, ha az kényelmetlennek vagy kellemetlennek bizonyult.

Az 'A' és 'B' kondíciók résztvevői számítógépes, ám offline felületen töltötték ki a tesztet. A 'C' kondíció online kapta meg a kérdőívet.

EREDMÉNYEK

Az adatok feldolgozásához az IBM SPSS Statistics 20 nevű programot használtuk.

A DEMOGRÁFIAI VÁLTOZÓK ELEMZÉSE

A 45 fős mintából 15 személy (33,33%) az 'A' kondícióba, 15 személy (33,33%) a 'B' kondícióba, 15 személy (33,33%) pedig a 'C' kondícióba tartozott. A mintából egy személy adatait sem kellett kihagyni; mindenki hiánytalanul és formailag hibátlanul töltötte ki a tesztet. A három csoport átlaga megegyezik az életkor (lsd. 1. táblázat) tekintetében ($F(2, 42)=0,73, p=0,49$), és kiegyenlített a nemet (lsd. 1. táblázat), és a lakóhelyet ($F(2, 42)=1,33, p=0,28$) figyelembe véve. A résztvevők alapvető demográfiai adatai tekintetében a csoportok alkalmasak az összehasonlításra.

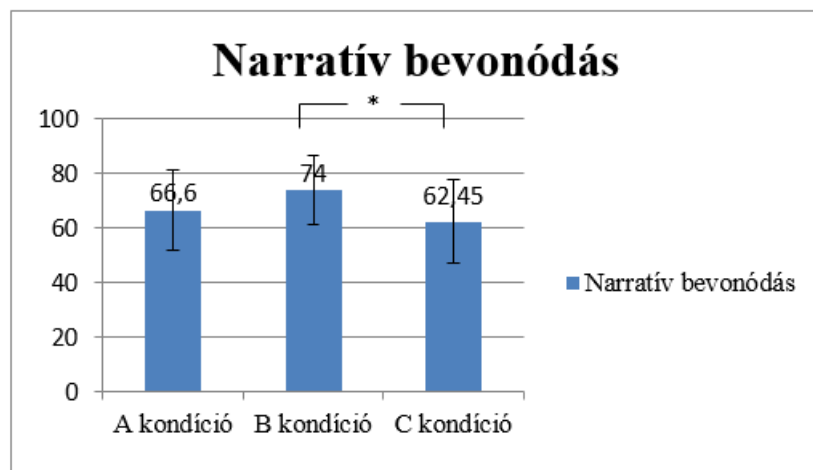
A filmnézési szokásokra vonatkozóan a vizsgálati személyek többsége (20 fő; 44,44%) hetente vagy még ritkábban (12 fő; 26,67%) néz filmeket, napi és a héten többszöri filmnézésre összesen 13 fő (28,89%) esetében kerül sor. A filmnézési gyakoriság és a narratív bevonódás gyenge, pozitív korrelációs kapcsolatot mutat tendenciaszinten ($r(43)=0,29, p=0,052$). A vizsgálati személyek átlagosan kétféle eszközön néznek filmeket ($M=2,355, SD=1,23, N=45$), hagyományos eszközöket (mozi és televízió) 33 személy használ, hagyományostól eltérő eszközöket (számítógép, laptop, táblagép vagy okostelefon) 43 személy használ, míg 31 fő mindkét kategórián belül választott eszközt. Az, hogy ki hányféle eszközt használ a filmnézéshez, nincs kapcsolatban a narratív bevonódással ($r(43)=0,07, p=0,65$).

Mivel a vizsgálatban vetített film a dráma műfajába tartozik, fontos adat, hogy a résztvevők közül 30 személy (66,67%) a drámát is megjelölte mint preferált műfajt. A dráma mint műfaj preferenciája szignifikáns eltéréseket hozott a narratív bevonódás pontszámaiban. Azok a személyek, akik szeretik a drámát, nagyobb pontszámot értek el a Narratív Bevonódás Skálán ($t(43)=2,97, p=0,005$) a *Valami kék* c. film megnézésekor is. A drámát preferálók átlagértéke 72,17 ($SD=14,57, N=30$), míg akik nem jelölték meg a műfajt, átlagosan 58,73 pontot értek el ($SD=13,75, N=15$).

A HIPOTÉZISEK STATISZTIKAI ELLENŐRZÉSE

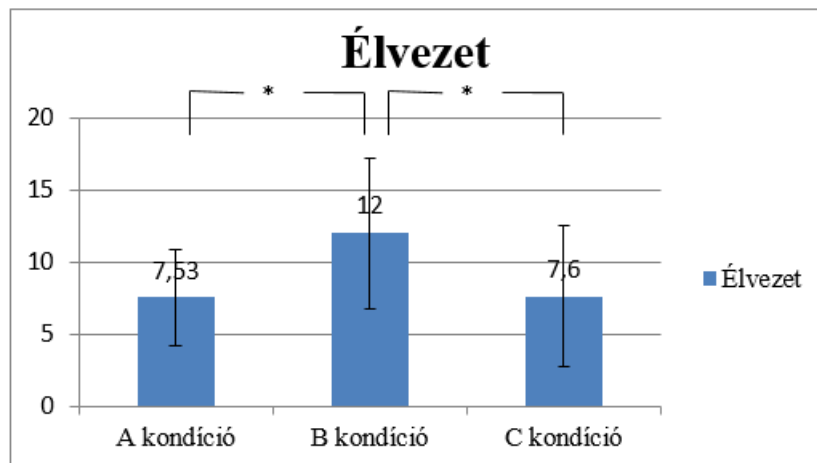
Első hipotézisünkben (1) azt feltételeztük, hogy a filmnézéshez köthető narratív bevonódás mértéke szignifikánsan eltér az egyes kísérleti kondíciókban. Ennek vizsgálatára egyszempontos varianciaanalízissel összehasonlítottuk a különböző kondíciókba osztott személyek Narratív Bevonódási Skálán elért pontszámait. Az eredmények az első hipotézissel ellentétesen azt mutatják, hogy a három csoport között nincs különbség ($F(2, 42)=2,25, p=0,12$). Az első alhipotézis (1.1) is megdőlt, ugyanis az a feltételezés, miszerint az 'A' kondícióban lesz a legnagyobb mértékű a bevonódás, szintén nem igazolódott (lsd. 1. ábra). A legkisebb szignifikáns differencia (LSD post hoc) teszt alapján a második alhipotézis (1.2) sem

igazolódott, miszerint a két zavart ingerfeldolgozást előidéző kondícióban nem lesz szignifikáns különbség, ugyanis pont ezek között a kondíciók között tapasztalható a legnagyobb eltérés ($p=0,043$), ahol a 'B' kondíció tagjainak (filmnézés hangos folyósón) bevonódása a legnagyobb ($M_2 = 74$, $SD_2 = 12,73$, $N_2 = 15$), a 'C' kondíció tagjaié a legkisebb ($M_3 = 62,46$, $SD_3 = 17,5$, $N_3 = 15$), az 'A' kondíció átlagpontszáma pedig $66,6$ ($SD_1 = 14,71$, $N_1 = 15$) (lsd. 1. ábra). Ezek az eredmények (63,43%, 70,48%, 59,48%) százalékos arányaiban hasonlóak a Fazekas (2014) munkájában megjelenő eredményekhez (69%).

1. ábra: A narratív bevonódás mértéke a három különböző kondícióban

Az eredmények szükségessé tették a narratív bevonódás egyes faktorainak további vizsgálatát a három kondíción belül. Egyszempontos varianciaanalízissel a Narratív Bevonódás kérdőív eredeti négy faktorán nem találtunk szignifikáns különbséget a három csoport között (Narratív Megértés: $F(2, 42)=2,14$, $p=0,13$; Narratív Jelenlét: $F(2, 42)=0,96$, $p=0,39$; Figyelmi Fókusz: $F(2, 42)=1,73$, $p=0,19$; Érzelmi Bevonódás: $F(2, 42)=0,16$, $p=0,86$). A hozzáadott Élvezet faktoron azonban szignifikáns különbség van a csoportok között ($F(2, 42)=4,74$, $p=0,01$). A faktorokat a legkisebb szignifikáns differencia (LSD post hoc) teszttel vizsgálva azaz Élvezet faktoron az 'A' és 'B', valamint a 'C' és 'B' kondíciók között látható szignifikáns eltérés ($p_1=0,01$; $p_2=0,01$) (lsd. 2. ábra).

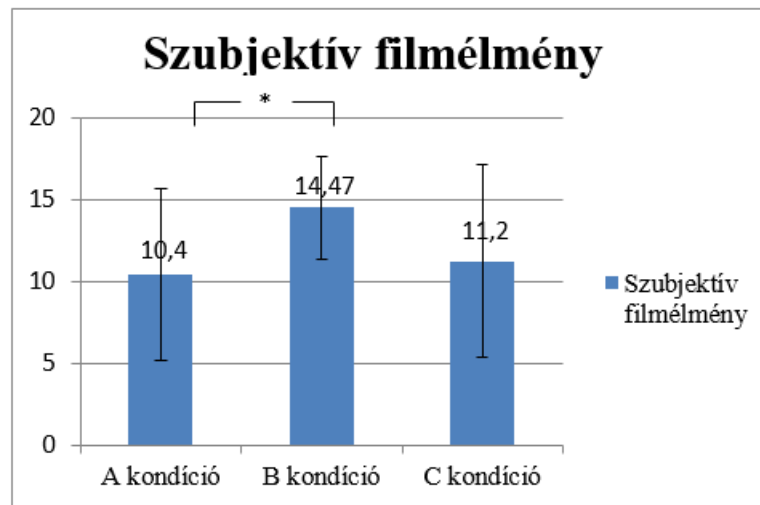

2. ábra: Az élvezet faktor pontszámái a három különböző kondícióban

A második hipotézis (2) szerint a kondíciók alapján szignifikáns különbség áll fenn a vizsgálati személyek emlékezeti folyamataiban, mely feltételezés egyszempontos varianciaanalízis módszerének használatával szintén nem igazolódott ($F(2, 42)=0,16$, $p=0,86$). A résztvevők emlékezeti teljesítményére vonatkozó medián érték a 68 filmszegmensei maximumhoz képest 17, minimum érték a 0 (a résztvevő nem tudta felidézni a film egyetlen részletét sem), maximum érték pedig a 43, mely egy igen magas arányszám (a résztvevő a szegmensek 63%-át tudta felidézni azonnali felidézési helyzetben). A medián középérték és a maximum visszaidézés közötti nagy eltérés utalhat a feladat viszonylagos nehézségére, bár mivel a teszt egyedileg készült az adott filmhez, nem sztenderdizált, így nincs külső érték, mely informatív lehet ehhez az eredményhez viszonyítva. A legkisebb szignifikáns differencia (LSD post hoc) teszt alapján látható, hogy a feltételezés első alhipotézise (2.1) nem igazolódott, vagyis átlagosan nem jobb a felidézés nyugodt körülmények között, az 'A' kondícióban ($p_1=0,98$; $p_2=0,62$). Egyedül a második alhipotézis (2.2) igazolódott ezek alapján; vagyis a zavart helyzetek között (ugyanúgy azonban, mint ahogy a nyugodt filmnézésnél) nincs különbség a visszaidézés pontosságában ($p=0,64$). Azon személyek mintából való kizárásával, akik látták már korábban a filmet, egyedül ennél a kondíciónál történik változás az eredeti mintához viszonyítva, ám ez továbbra sem szignifikáns ($F(2, 40)=0,13$, $p=0,88$). Az emlékezet pontjainak nagysága a két személy kizárásával az eddigi 'C'-'B'-'A' sorrendről 'C'-'A'-'B'-re változott.

A harmadik hipotézis (3), miszerint a filmről alkotott szubjektív tetszésítélet (a három erre vonatkozó tétel átlagértékeit elemezve) különbözik az egyes kondíciókban, tendenciaszintűen igazolódott ($F(2, 42)=2,93$, $p=0,06$) az egyszempontos varianciaanalízis szerint. A legkisebb szignifikáns differencia (LSD post hoc) teszt alapján látható, hogy a hipotézissel ellentétben (3.1) nem az 'A' kondícióban a legmagasabb a preferenciaítéletek pontszáma, hanem a 'B' kondícióban (lsd. 4. ábra). Ennek értékei szignifikáns különbséget mutatnak az 'A' kondíció értékeivel ($p=0,02$), és a második alhipotézist (3.2) igazolva nem

mutatnak különbséget a 'C' kondíció pontszámaival, csupán tendenciaszinten ($p=0,07$).

3. ábra: Szubjektív tetszésítélet

Végül a szubjektív tetszésítélet, a narratív bevonódás és az emlékezeti komponens összefüggéseit (4) korrelációs számítással vizsgáltuk, és a hipotézisnek megfelelően találtunk kapcsolatot az egyes változók között. Az első alhipotézist (4.1), miszerint a narratív bevonódás nagyobb mértékével jár a pozitívabb tetszésítélet erős, pozitív korreláció támogatja ($r(43)=0,7$, $p<0,001$), ám a másik két alhipotézis nem igazolódott. A narratív bevonódás nagyobb mértéke és az emlékezeti hatékonyság között nincs kapcsolat ($r(43)=0,11$, $p=0,46$), valamint az emlékezeti hatékonyság és a preferencia között sincs összefüggés ($r(43)=0,1$, $p=0,5$).

Ezeket az együtt járásokat megvizsgáltuk abban az esetben is, ha az eredeti független változók, a zavart kondíciók esetleges hatásait kiszűrve csupán az 'A' kondíció adatait vonjuk be a vizsgálatba. Erre azért volt szükség, mert bár az első két vizsgált kérdésben nem volt különbség a csoportok között, ám a harmadik, tetszésítéletre vonatkozóban már tendenciaszintű különbségekről számolhatunk be, illetve az alhipotézisek szintjén már találkozhattunk szignifikáns különbségekkel a csoportok között. A biztonságos elemzéshez az 'A' kondíció elemszámánál egy nagyobb baseline-ra lenne szükség, ám a tesztelés alapján nem találtunk jelentős, vagy más irányba mutató különbségeket az egész mintát figyelembe vevő korrelációkhoz képest. Ebben az esetben a narratív bevonódás és a tetszésítélet közötti korreláció továbbra is fennáll ($r(15)=0,78$, $p=0,001$), míg a bevonódás és emlékezet ($r(15)=0,16$, $p=0,57$), valamint emlékezet és tetszésítélet ($r(15)=0,04$, $p=0,89$) között továbbra sincs kapcsolat.

MEGVITATÁS

Jelen vizsgálat célja a filmekbe való bevonódás, az emlékezet és a szubjektív tetszésítélet összehasonlítása volt különböző befogadási helyzetekben, melyekkel a napjainkban szokássá váló filmnézési módszereket, kontextusokat próbáltuk kísérletileg megjeleníteni. A vizsgálat jelentőségét a mindennapjainkban a hagyományostól eltérő eszközök, például a számítógépek, laptopok, táblagépek és okostelefonok használatának terjedése adja, ami filmnézési szokásainkra is hatással van (Digital TV Research, 2013; Nagy Filmnézési Felmérés, 2013). A filmnézés cél helyett sokszor eszközzé válik, és mobilis világunkhoz alkalmazkodva szinte bárhol elérhető és űzhető tevékenység (Nagy Filmnézési Felmérés, 2013). Ennek megfelelően 3 kísérleti kondíciót hoztunk létre. Ezek közül a „mozizási” körülményekhez hasonló nyugodt kondíció lett 'A' kondícióként jelölve. A 'B' kondíció azt a helyzetet próbálta imitálni, mikor sokak által körülvéve, a külső környezetnek erősen kitéve próbálunk filmek által kikapcsolódni. A harmadik helyzet ('C' kondíció) pedig azt próbálta bemutatni, hogy milyen az, mikor több helyre kell aktívan koncentrálnunk, például egy filmnézési és beszélgetési folyamatot párhuzamosan végezve.

A filmnézési szokásokra vonatkozó eredmények azt mutatják, hogy minden résztvevő néz filmeket, szinte mindenki minimum heti rendszerességgel. Az eredmények tendencia szinten arra utalnak, hogy a gyakoribb filmnézés kapcsolatban áll a nagyobb narratív bevonódással. A résztvevők hagyományos és nem hagyományos, újabb eszközökön egyaránt néznek filmeket, ám a többség inkább az újabb eszközöket használja. Ez összhangban áll a Digital TV Research (2003) által prezentált eredményekkel. Ugyanakkor a filmnézés eszközeinek szélesebb köre nincs kapcsolatban a narratív bevonódással. Az átlagosan 5 műfaji preferencia kiválasztása a minta filmpreferenciájára nézve igencsak széleskörűnek mondható, ám az, hogy ki hányféle műfajt preferál, szintén nincs összefüggésben a narratív bevonódással. Összességében tehát inkább a filmnézési gyakoriság (mennyit), semmint a műfaji nyitottság (mit) vagy a filmnézés eszközeinek szélesebbkörű felhasználása (hogyan) áll kapcsolatban a bevonódás mértékével. A dráma műfaj megjelölése mint preferált filmfajta szignifikánsan nagyobb mértékű bevonódást eredményezett a kísérletben a szintén dráma műfajú kísérleti film esetén. Ez azt jelentheti, hogy az egyén az általa kedvelt műfajokba sokkal inkább bevonódik, mint egy olyan műfajba, amit nem preferál. Ez a műfaji preferencia irányába kiterjesztve összecseng Fulmer et al. (2015) eredményeivel, melyben a kedvelt szöveg olvasása mindenképpen bevonódáshoz vezetett más szövegminőségektől függetlenül.

Az első hipotézis (1) tesztelése során arra derült fény, hogy a három kondícióban – egy nyugodt és két zavart - nincs különbség a bevonódást tekintve. Ez az eredmény a szakirodalmi előzményeknek ellentmond, hiszen Bilandzic és Busselle (2008) vizsgálatai szerint a bevonódást bármiféle külső és belső jelenség befolyásolhatja, veszélyezteti. Mivel jelen esetben ez nem igazolódott, felmerül a

kérdés, hogy a zavaró tényezők, külső és belső jelenségek valóban zavaróak-e, vagy napjainkban az ember pszichológiai, kognitív folyamatai adaptálódnak a fennálló körülményekhez. McLuhan (1994) kijelentése magyarázhatja a jelenséget, aki szerint eszközeink alakításával azok is formálnak minket. Adott esetben ez a számítógépek, laptopok, táblagépek és okostelefonok korára nagyon is igaznak tűnik. Jelen esetben az látható, hogy a zavart filmnézés gyakorlata eredményét tekintve egyáltalán nem különbözik egy nyugodt, teljes filmélménytől, tehát a vonaton, buszon, zsúfolt folyosón vagy reptéren nyüzsgő emberek közötti, akár unaloműzés eszközeként alkalmazott filmnézés adhat olyan mértékű élményt, mint az otthoni, sötét, nyugodt körülményű, filmélvezet céljából alkalmazott filmnézés. Ezt erősíti az első alhipotézissel ellentétes eredmény is, miszerint nem a nyugodt kondícióban lévő személyek vonódtak be leginkább a filmbe, hanem a 'B' kondíció tagjai, akik a Pszichológiai Intézet folyosóján, emberek sokasága között nézték a filmet. Az is lehetséges, hogy a zavaró hatásoknak megfelelően egy kompenzációs hatás állt fent, vagyis a vizsgálati személyek még inkább a filmre koncentráltak a 'B' kondícióban. Legkevésbé a 'C' kondíció tagjai vonódtak be, mely különbség azonban csak a 'B' kondícióval összevetve szignifikáns, viszont összeesik az említett Bilandzic és Busselle (2008) állítással, mely szerint az egyes mentális folyamatok, a kognitív vagy érzelmi erőforrásokat igénylő, figyelemelvonó tényezők csökkenthetik a bevonódást mértékét. Mivel a 'C' kondíció egy konkrét, igen erős elterelési folyamatot tartalmazott, így ez az eredmény a szakirodalom által igazolt. Természetesen az is elképzelhető, hogy nem a fentiekről van szó, hanem a kondíciók manipulálása nem volt kellően hatékony; a személyek ingerfeldolgozását nem a tervezett mértékben zavartuk.

A Narratív Bevonódás Skála (Busselle & Bilandzic, 2009) faktorai közül egyik sem különbözött szignifikánsan a nyugodt és zavart befogadási helyzetben. Vagyis sem az események követésében, sem a fiktív világban való erőteljesebb jelenlétben, sem a figyelmi fókusz fenntartásában, sem a szereplőkkel való érzelmi azonosulásban nem eredményeztek jelentős eltérést a filmnézés kontextuális tényezői. Az Élvezet tekintetében azonban szignifikáns különbségek adódtak, ahol a 'B' kondíció tagjai értek el magasabb pontszámot akár az 'A', akár a 'C' kondíciót tekintve. Emögött feltételezhető egy alacsony, még kompenzálható figyelmi és társas-érzelmi terhelés a folyosói filmnézés esetében, ami növelte az élvezeti értéket.

A második hipotézis (2) szintén nem igazolódott, vagyis a személyek emlékezeti felidézése egyforma a három kondícióban. Mivel a második alhipotézisben azt feltételeztük, hogy a két zavart különbség között nem lesz eltérés, így az igazolódott, ám nem a feltételezett okok által. Az emlékezeti hatékonyság hasonlósága ellentmond a Fernandes és Moscovitch (2000; 2003) által leírtaknak, miszerint az előhívást akadályozzák a kísérlet során is alkalmazott manipulációk, vagyis például a párhuzamos feladat, zavart környezet. Ez a már említett adaptációs feltételezéssel magyarázható, lehetséges, hogy a zavart környezet fogalma napjainkban változott annyit, hogy a kísérletben alkalmazott zavarási technikák már nem zavaróak. Így a filmnézés és a kognitív

folyamatok szempontjából irreleváns lehet, hogy a feladat közben hányan vannak körülöttünk, mit csinálnak, vagy éppen az, hogy a filmnézéssel párhuzamosan másokkal beszélgetünk. A figyelmünket, a filmre való koncentrációt ilyen helyzetekben nem befolyásolják ezek a tényezők. Elképzelhető azonban az is, hogy a filmleírásra vonatkozó feladatot vegyesen értelmezték a résztvevők. Az adatok feldolgozása során észrevehető volt, hogy a vizsgálati személyek nagyon különbözőképpen írják le a történeteket. Volt, aki a feladatnak megfelelően dolgozott, ám érkeztek összefoglalók, értékítéletek, illetve kétsoros megfogalmazások is mindhárom kondíció esetében. Ha a későbbiekben bővítésre kerülne a kutatás, nagyon fontos lenne egyértelműsíteni a történetfelidézésre vonatkozó instrukciót.

A harmadik hipotézis (3) tendenciaszinten igazolódott, a szubjektív tetszésítélet valóban különbözik az egyes kondíciókban. Fiske (2006) szituacionizmus megközelítésének megfelelően, miszerint a társas környezet és a helyzeti változók jelentősége kiemelkedő a viselkedés szempontjából, a folyosón zavart kondícióban lévők illették a filmet a legmagasabb pontszámokkal, ami szignifikáns különbség a nyugodt kondíció személyeinek pontszámához képest, és tendenciaszintű különbség a párhuzamos feladattal zavart kondíció személyeinek értékeléséhez képest. Ezen eredményeket az Élvezet skála pontszámaival együtt értelmezve valószínűsíthetőek bizonyos kísérleti melléktermékek is. Lehetséges, hogy a vizsgálati személyeknek a három kondíció közül talán a második tetszett a legjobban, így a szubjektív tetszésítéletük is ennek köszönhetően lett jobb. Másrészt, nagyon fontos tényezőnek tartom (és ezt többen is jelezték a kutatásban résztvevők közül), hogy az adott film egy erőteljesen negatív, sokkoló hatású, érzelmileg és morálisan megviselő alkotás, melynél ambivalens lehet a tetszés megítélése (ld. erről Oliver & Hartmann, 2014), így az eredmények plafonhatásra is utalhatnak, hiszen a preferenciaítélet összesítve is igen alacsony.

A negyedik hipotézisnek (4) megfelelően a narratív bevonódás, az emlékezet és a szubjektív tetszésítélet változók között részben van kapcsolat. Eszerint a narratív bevonódás erős, pozitív korrelációt mutat a preferenciaítélettel, tehát minél jobbnak ítéli meg az egyén az adott filmet, annál inkább bevonódik. Ez párhuzamba állítható a dráma-preferenciára vonatkozó eredményeinkkel, miszerint a drámai műfajt preferáló személyek esetén nagyobb mértékben volt megfigyelhető a narratív bevonódás. A szakirodalomból Fulmer és munkatársai (2015) kutatása, miszerint a kedvelt tartalmak feldolgozása bevonódáshoz vezet, míg a kevésbé kedvelteké további tényezők hatásaitól függően vezet csak bevonódáshoz, szintén magyarázattal szolgál. A kapcsolat a másik irányban is értelmezhető: minél inkább bevonódik valaki egy műalkotásba, annál jobbnak tetszik neki (Buselle és Bilandzic, 2009). Mivel a bevonódás és a tetszésítélet között erős kapcsolatot találtunk, érdemes lenne a későbbiekben ezt jobban megvizsgálni, és pontosítani, hogy mi mire hat, milyen oksági irány áll fent a két jelenség között. A narratív bevonódás és az emlékezet között nem találtunk kapcsolatot, melyet okozhat az emlékezeti komponens

mérési módja. Végül, az emlékezet és a tetszés között sincs kapcsolat, valószínűleg a két folyamat egymástól független komponenseknek tekinthető.

Gyakorlati szempontból mindenképpen fontosak az eredmények, melyek azt mutatják, hogy nincs különbség a zavart és nyugodt filmnézés között a narratív bevonódás, emlékezet és szignifikánsan a tetszés szempontjából. A való életben talán kiemelendő a harmadik tényező, hiszen az eredmények szerint az egyének úgy tapasztalják, hogy ugyanolyan élvezeti élményt ad egy zavart helyzetű filmnézés, mint egy zavartalan. Ez azért jó, mert a különböző művek élvezete, így a filmnézés motivációi közé tartozhat a kikapcsolódás iránti vágy, a frusztráltság megszüntetésére való próbálkozás, amit így azonnal elérhetünk és hatékonyan gyakorolhatunk, még akkor is, ha a feltételek – véltén – nem a legalkalmasabbak.

További alkalmazhatóság az oktatás területén, hogy a történetek alkalmazása akkor is hat valamiképp a tanulókra, ha ők közben a pad alatt telefonjukkal babrálják, játszanak, vagy beszélgetnek. Ugyanígy kiaknázhatóak akár a reklámparban a történeteket tartalmazó filmek, mivel még ha nem is figyelünk oda rájuk (mint ahogy az sokszor történik), hatást fejthetnek ki ránk, akár ugyanolyan mértékű bevonódást, emlékezetet, tetszést eredményezve, mintha aktív figyelemmel fogadnánk őket. Ez párhuzamban áll Balogh és munkatársai (2014) konklúzióival, akik a narratív történeteket jellemzőikből adódóan attitűdformálásra alkalmasnak tartják.

A dolgozat limitációja, hogy a mintavétel hozzáférés alapú, és a kutatás alacsony mintaszámú, melynek bővítése további cél. Jelen helyzetben azért is probléma az alacsony mintaszám, mert bár a résztvevők kísérleti helyzetben voltak, a függő változók kérdőívekből származtak, amiből azonban sokkal több kellene a biztonságos konklúziók megállapításához. A kutatás egyetemistákkal történt, így az életkori sáv is szűk. A felhasznált tesztek nem sztenderdek, ám az adott kérdéskört illetően a legelterjedtebbek. Mindenképpen további törekvés a már említett emlékezeti komponens hatékonyabb felmérése, a változó kontrollálása és a vizsgálati személy motiválása. Korábban említett módszertani limitáció az előhívási fázis kontrollálásának hiánya a jelen vizsgálat során; a kutatás esetleges megisméltése esetén erre érdemes valamilyen változtatást alkalmazni.

További limitációt jelenthet, hogy a három kialakított kondíció nem minden szempontból kontrollált. A nyugodt körülmények közötti, otthoni filmnézés, és az intézeti folyosón történő vizsgálat például nem csupán egy zavart-nem zavart helyzetre osztja a kondíciókat, hanem számos más tényezőt is módosít. Például csupán az, hogy a vizsgálati személyek más helyszínen vesznek részt a vizsgálatban, további, általunk nem vizsgált hatással lehet az eredményekre, ezáltal torzítva azokat. Ilyen tényező lehet a helyszínen kívül a közelben lévő személyek hatása, a kísérletvezető közvetlen jelenléte, a helyzet kötöttsége, és számos egyéb más.

Érdeemes lehet a fenti limitációk alapján a kutatás megisméltése, ahol a változók kialakítása egy jobban kontrollált kontextust eredményez. Jelen kutatásban a hangsúly inkább a természetes helyzetből való kiindulásra, és

annak kutatási kontextusba való áthelyezésére irányult. Ugyanakkor jelen munka az elsők között vizsgálja a technológiai környezet változását és annak hatásait a kognitív feldolgozás szempontjából egy olyan specifikus területen, mint a szórakozás, kikapcsolódás egyik legnépszerűbb és legtöbbet alkalmazott módja, a filmnézés, filmélmény-feldolgozás.

Összességében tehát úgy tűnik, hogy az emberi psziché hatékonyan alkalmazkodik azokhoz a napjainkban már különösen gyors változásokhoz, folyamatos kihívásokhoz, technikai fejlődéshez, mely az élet minden területén, többek közt a művészet befogadásának platformjain is megjelenik. Ez az eredmény mindenképpen egy optimista feltételezést támogat, a filmnézésre vonatkozóan azt jelzi, hogy gyakorlatilag bármilyen körülmények között elérhető egy teljes filmélmény, bevonódás, élvezet.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Adaval, R., & Wyer Jr, R. S. (1998). The role of narratives in consumer information processing. *Journal of Consumer Psychology*, 7(3), 207-245. IN: Lien, N. H., & Chen, Y. L. (2013). Narrative ads: the effect of argument strength and story format. *Journal of Business Research*, 66(4), 516-522.
- Baddeley, A. D., Eysenck, M. W., & Anderson, M. (2010). *Emlékezet*. Budapest, Magyarország: Akadémia Kiadó.
- Baddeley, A., Lewis, V., Eldridge, M., & Thomson, N. (1984). Attention and retrieval from long-term memory. *Journal of Experimental Psychology: General*, 113(4), 518. IN: Baddeley, A. D., Eysenck, M. W., & Anderson, M. (2010). *Emlékezet*. Budapest, Magyarország: Akadémia Kiadó.
- Balogh, R., Bedekovics, N., Imre, N., Peszeki, N., & Scharle, Cs. R. (2014). A reklámokba való bevonódás hatása a női testképre és önértékelésre. *Országos Tudományos Diákköri Konferencia munka*, Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar.
- Bartlett, F. C. (1932). *Remembering: An experimental and social study*. Cambridge: Cambridge University.
- Bilandzic, H., & Busselle, R. (2008). Attention and narrative engagement: Divergences in secondary task reaction times and self-reports of narrative engagement. *Paper presented at the annual conference of the International Communication Association*, Montreal, Canada.
- Blaney, P. H. (1986). Affect and memory: a review. *Psychological Bulletin*, 99(2), 229.
- Bordwell, D., Thompson, K., & Ashton, J. (1997). *Film art: an introduction*, 7, New York, NY: McGraw-Hill.
- Bower, G. H., Black, J. B., & Turner, T. J. (1979). Scripts in memory for text. *Cognitive psychology*, 11(2), 177-220.
- Bransford, J. D., & Johnson, M. K. (1972). Contextual prerequisites for understanding: Some investigations of comprehension and recall. *Journal of verbal learning and verbal behavior*, 11(6), 717-726.

- Busselle, R., & Bilandzic, H. (2009). Measuring Narrative Engagement. *Media Psychology, 12*, 321-347.
- Comer, R. J. (2005). *A lélek betegségei: Pszichopatológia*. Magyarország, Budapest: Osiris.
- Craik, F. I., Govoni, R., Naveh-Benjamin, M., & Anderson, N. D. (1996). The effects of divided attention on encoding and retrieval processes in human memory. *Journal of Experimental Psychology: General, 125*(2), 159. IN: Baddeley, A. D., Eysenck, M. W., & Anderson, M. (2010). *Emlékezet*. Budapest, Magyarország: Akadémia Kiadó.
- Digital TV Research (2013). Elérhető: <https://www.digitaltvresearch.com/products/product?id=108>. Letöltés dátuma: 2015. május 17.
- Djikic, M., Oatley, K., Zoeterman, S., Peterson, J. B. (2009a). On Being Moved by Art: How Reading Fiction Transforms the Self. *Creativity Research Journal, 21*(1), 24–29.
- Djikic, M., Oatley, K., Zoeterman, S., Peterson, J. B. (2009b). Defenseless against art? Impact of reading fiction on emotion in avoidantly attached individuals. *Journal of Research in Personality 43*, 14–17.
- Durst, Gy. (Producer), Zomborác, V. (Rendező). (2011). *Valami kék* [Rövidfilm]. Magyarország.
- Eich, E., Macaulay, D., & Ryan, L. (1994). Mood dependent memory for events of the personal past. *Journal of Experimental Psychology: General, 123*(2), 201. IN: Baddeley, A. D., Eysenck, M. W., & Anderson, M. (2010). *Emlékezet*. Budapest, Magyarország: Akadémia Kiadó.
- Fernandes, M. A., & Moscovitch, M. (2000). Divided attention and memory: evidence of substantial interference effects at retrieval and encoding. *Journal of Experimental Psychology: General, 129*(2), 155. IN: Baddeley, A. D., Eysenck, M. W., & Anderson, M. (2010). *Emlékezet*. Budapest, Magyarország: Akadémia Kiadó.
- Fernandes, M. A., & Moscovitch, M. (2003). Interference effects from divided attention during retrieval in younger and older adults. *Psychology and Aging, 18*(2), 219. IN: Baddeley, A. D., Eysenck, M. W., & Anderson, M. (2010). *Emlékezet*. Budapest, Magyarország: Akadémia Kiadó.
- Fiske, S. T., Berkics, M., Greguss, A. C. G., & Vörös, A. (2006). *Társas alapmotívumok*. Budapest, Magyarország: Osiris Kiadó.
- Fulmer, S. M., D'Mello, S. K., Strain, A., & Graesser, A. C. (2015). Interest-based text preference moderates the effect of text difficulty on engagement and learning. *Contemporary Educational Psychology, 41*, 98-110.
- Gerrig, R. J. (1993). *Experiencing Narrative Worlds*. New Haven: Yale University Press.
- Gerrig, R. J. (1994). Narrative thought? *Personality and Social Psychology Bulletin, 20*(6), 712-715. IN: Wang, J. (2006). Lost in the Story: Factors That Affect Narrative Transportation and Advertising. *Advances in Consumer Research, 33*, 406-408.

- Green, M. C., & Brock, T. C. (2000). The role of transportation in the persuasiveness of public narratives. *Journal of personality and social psychology*, 79(5), 701-721.
- Green, M. C., & Brock, T. C. (2002). In the mind's eye: Transportation-imagery model of narrative persuasion. In M. C. Green, J. J. Strange & T. C. Brock (Eds.), *Narrative impact: Social and cognitive foundations* (pp. 315-341). NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, Mahwah.
- Kovács, A. B. (2002). *A film szerint a világ*. Budapest: Palatinus.
- Kovács, A. B. (2009). *Mozgóképelemzés*. Új Palatinus Könyvesház.
- Kuiken, D., Miall, D. S., & Sikora, S. (2004). Forms of Self-Implication in Literary Reading. *Poetics Today*, 25(2), 171-203.
- Lien, N. H., & Chen, Y. L. (2013). Narrative ads: the effect of argument strength and story format. *Journal of Business Research*, 66(4), 516-522.
- McLuhan, M. (1994). *Understanding Media*. 1964. *Dres den*.
- Nabi, R. L., Stitt, C. R., Halford, J., & Finnerty, K. (2006). Emotional and cognitive predictors of the enjoyment of reality-based and fictional television programming: An elaboration of the uses and gratifications perspective. *Media Psychology*, 8, 421-447.
- Nagy Filmnézési Felmérés (2013). Elérhető:
<http://www.filmtekercs.hu/hirek/megszuletett-a-nagy-filmnezesi-felmeres-eredmenye>. Letöltés dátuma: 2015. május 17.
- Neisser, U (1967). *Cognitive psychology*. New York, NY: Appleton-Century-Crofts.
- Oliver, M. B., & Hartmann, T. (2014). A jelentésteli élmények szerepének vizsgálata a „jó filmekben”. *Metropolis*, 18(2), 50-65.
- Palmer, T. E. (1975). The effects of contextual scenes on the identification of objects. *Memory & Cognition*, 3(5), 519-526.
- Papp-Zipernovszky, O. (2012). *A személyiségkoherencia és az esztétikai válasz összefüggései A művészetbefogadás pszichoanalitikus és narratív pszichológiai vizsgálata* (Doktori disszertáció, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar).
- Rosengren, K. E., & Domján, K. (2008). *Kommunikáció*. Typotex.
- Schank, R. C., & Abelson, R. P. (1995). Knowledge and memory: The real story. *Knowledge and memory: The real story. Advances in social cognition*, 8, 1-85. IN: Lien, N. H., & Chen, Y. L. (2013). Narrative ads: the effect of argument strength and story format. *Journal of Business Research*, 66(4), 516-522.
- Simor, P., Köteles, F., & Bódizs, R. (2011). Elmerülés az élményben: A Tellegen-féle abszorpció skála vizsgálata egyetemista mintán. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 12(2), 101-123.
- Tóth, Zs. (2014). A kreativitás és a műbefogadás kapcsolata. *Szakedolgozat*, Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar.
- Vaughn, L. A., Hesse, S. J., Petkova, Z., & Trudeau, L. (2009). “This story is right on”: The impact of regulatory fit on narrative engagement and persuasion. *European Journal of Social Psychology*, 39(3), 447-456.

- Wang, J. (2006). Lost in the Story: Factors That Affect Narrative Transportation and Advertising. *Advances in Consumer Research*, 33, 406-408.
- Wang, J., & Calder, B. J. (2006). Media transportation and advertising. *Journal of Consumer Research*, 33(2), 151-162.
- Woodside, A. G., Sood, S., & Miller, K. E. (2008). When consumers and brands talk: Storytelling theory and research in psychology and marketing. *Psychology & Marketing*, 25(2), 97-145. IN: Lien, N. H., & Chen, Y. L. (2013). Narrative ads: the effect of argument strength and story format. *Journal of Business Research*, 66(4), 516-522.
- Zwann, R., Langston, M., & Graesser, A. (1995). The construction of situation models in narrative comprehension: An event-indexing model. *Psychological Science*, 6, 292-297.
- Zwaan, R. A., & Radvansky, G. A. (1998). Situation Models in Language Comprehension and Memory. *Psychological Bulletin*, 123(2), 162-185.